

René Descartes i zwrot epistemologiczny. Jak uzyskać wiedzę pewną?

Magda Klajn

Scenariusz lekcji Poradnik metodyczny do programu nauczania filozofii dla III etapu edukacyjnego

opracowany w ramach projektu:

„Tworzenie zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Redakcja merytoryczna: Marcin Pełka
Redakcja językowa i korekta: Eduexpert sp. z o.o.
Projekt graficzny i projekt okładki: Eduexpert sp. z o.o.
Redakcja techniczna i skład: Eduexpert sp. z o.o.

Weryfikacja i odbiór niniejszej publikacji: Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie

w ramach projektu: *Weryfikacja i odbiór zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w zakresie rozwoju umiejętności uniwersalnych dzieci i uczniów oraz kompetencji kluczowych niezbędnych do poruszania się na rynku pracy*

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2022

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl

Przedmiot:

filozofia

Poziom edukacyjny:

szkoła ponadpodstawowa

Podstawa programowa:

zakres rozszerzony, ll. 3. 1), 2), 5)

Temat lekcji:

Rene Descartes i zwrot epistemologiczny. Jak uzyskać wiedzę pewną?

Klasa, czas trwania zajęć:

trzecia, 45 minut

Cele ogólne:

- wprowadzenie w myśl Kartezjusza z uwzględnieniem rysu historycznego;
- omówienie pojęć: racjonalizm, sceptycyzm metodyczny, dualizm psychofizyczny w kontekście filozofii Kartezjusza;
- wyjaśnienie sensu formuły „Myślę, więc jestem”.

Cele operacyjne**Uczeń:**

- zna postać Kartezjusza jako myśliciela, ale i naukowca (matematyka, kosmologa, fizjologa);
- objaśnia, na czym polega kartezyjski sceptycyzm metodyczny, dualizm psychofizyczny i racjonalizm;
- rozumie sens formuły „Myślę, więc jestem” i jej miejsce w systemie Kartezjusza;
- podejmuje refleksję na temat źródeł poznania;
- współpracuje z kolegami nad wyznaczonym zadaniem.

Metody, techniki i formy pracy:

- wykład aktywny, praca z utworem literackim, praca z tekstem źródłowym, praca w grupach, metoda projektu, rozmowa kierowana, praca z całym zespołem klasowym.

Środki dydaktyczne:

- wiersz Juliana Tuwima *W aeroplanie* (wersja tekstowa lub audio), fragmenty *Historii filozofii* Tatarkiewicza, tom drugi, fragmenty *Rozprawy o metodzie* Kartezjusza, cz. IV, fragment artykułu *Życie Kartezjusza* Jana Hartmana, materiały z platformy zpe.gov.pl (dostęp 8.04.2022).

Bibliografia

- Descartes R., 2002, *Rozprawa o metodzie właściwego kierowania rozumem i poszukiwania prawdy w naukach*, przeł. T. Boy-Żeleński, Kraków: Zielona Sowa.
- Hartman J., 2003, *Życie Kartezjusza*, online: [strona domowa Jana Hartmana](http://strona.domowa.jana.hartmana.pl) (dostęp 8.04.2022).

- Tatarkiewicz W., 1999, *Historia filozofii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Tuwim J., 2013, *W aeroplanie*, Kraków: Wydawnictwo Bona.
- Zintegrowana Platforma Edukacyjna, 2021g, *Dualizm psychofizyczny Kartezjusza*, zpe.gov.pl (dostęp 8.04.2022).

OPIS PRZEBIEGU LEKCJI

Część wstępna

Rozgrzewka

Realizowane kompetencje kluczowe: w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, osobiste, świadomości kulturalnej.

- Nauczyciel zapowiada prezentację krótkiego utworu literackiego. Prosi uczniów o zwrócenie uwagi na wydarzenia przedstawione w utworze. Następnie odczytuje lub odtwarza wiersz Juliana Tuwima *W aeroplanie*.
- Po prezentacji wiersza nauczyciel przeprowadza z uczniami krótką rozmowę, zadając pytania:
  - Co wydarzyło się w tym utworze?
  - Skąd wiemy, co wydarzyło się naprawdę?
  - Jaką mamy pewność, że to, co dzieje się teraz w klasie, nie jest snem?
  - Z jaką poznaną wcześniej szkołą filozoficzną kojarzy się myśl o braku pewności nt. tego, co powszechnie uważa się za prawdziwe (np. spostrzeżenia)?
  - Co waszym zdaniem możemy uznać za wiedzę pewną, niepodważalną?

Wprowadzenie

Realizowane kompetencje kluczowe: w zakresie rozumienia informacji, osobiste, matematyczne, świadomości kulturalnej.

- Nauczyciel informuje, że tematem lekcji będą poglądy René Descartes'a (po polsku: Kartezjusza) zwanego „ojcem filozofii nowożytnej”. Podstawowe pytanie tego filozofa brzmiało: „Jak możemy uzyskać wiedzę pewną?”. Przesunął tym samym akcent rozważań filozoficznych z metafizyki na teorię poznania (epistemologię). Filozofię chciał zbudować na podstawie metody analitycznej, jak matematykę (np. geometrię analityczną, gdzie podstawą dochodzenia do wiedzy są aksjomaty i reguły wnioskowania).
- Nauczyciel w kilku zdaniach przedstawia osobę Kartezjusza (tło historyczne, zainteresowania, osiągnięcia w różnych dziedzinach, w szczególności w matematyce). Można posłużyć się np. pierwszym akapitem artykułu *Życie Kartezjusza* Jana Hartmana (Hartman 2003).
- Przed wykładem uczniowie dostają notatkę z lukami do wypełnienia, dotyczącą treści wykładu. Wypełniają ją samodzielnie, a po wykładzie konsultują jej treść w parach.

Część właściwa

Projekt – analiza tekstu i wywiad z Kartezjuszem

Realizowane kompetencje kluczowe: w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, osobiste i społeczne, w zakresie wielojęzyczności, świadomości i ekspresji kulturalnej. Prezentacja projektu ćwiczy umiejętność publicznego występowania, przydatną na rynku pracy.

- Uczniowie dzielą się na 4 grupy. Każda grupa otrzymuje tekst do przeczytania oraz projekt do zrealizowania. Zadaniem projektowym jest stworzenie wywiadu z Kartezjuszem, w którym padnie m.in. odpowiedź na zadane pytanie.
  - Grupa 1. Sceptycyzm metodyczny
Pytanie: „Jaki jest cel Pańskiego wątpienia?”
Tekst: Tatkiewicz W., 1999, tom II, s. 48, punkt *Sceptycyzm metodyczny*.
  - Grupa 2. *Cogito, ergo sum*
Pytanie: „Jak argumentuje Pan istnienie «ja poznającego»?”
Tekst: Tatkiewicz W., 1999, tom II, s. 48, punkt *Cogito, ergo sum*.
  - Grupa 3. Dualizm psychofizyczny
Pytanie: „Jaka jest relacja «ja» do ciała?”
Tekst: Descartes R., 2002, cz. IV, 2 akapit (s. 25–26).
  - Grupa 4. Racjonalizm epistemologiczny
Pytanie: „Jaki jest Pana stosunek do empiryzmu?”
Tekst: Descartes R., 2002, cz. IV, 4 akapit (s. 28).
- Po wykonanym zadaniu grupy prezentują swoje wywiady. Po każdym z wywiadów nauczyciel krótko podsumowuje główną myśl Kartezjusza związaną z pracą danej grupy.

Krytyka Kartezjusza

Realizowane kompetencje kluczowe: w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, osobiste i społeczne, świadomości kulturalnej. Wyrażanie wątpliwości na temat elementów doktryny Kartezjusza ćwiczy umiejętność krytycznego myślenia, przydatną na rynku pracy.

- Nauczyciel prosi, żeby uczniowie zastanowili się, czy jest w filozofii Kartezjusza jakaś myśl, z którą się nie zgadzają. Chętni uczniowie zgłaszają swoje wątpliwości. Jeśli nie ma chętnych, nauczyciel może zakwestionować np. dualizm psychofizyczny z powodu braku wyjaśnienia interakcji między duszą a ciałem.

Podsumowanie

- Uczniowie otrzymują do rozwiązania test znajdujący się na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej w sekcji *Sprawdź się* (Zintegrowana Platforma Edukacyjna 2021g), zadania: 1, 2, 3, 4, 6, 7. Na podstawie wyników testu oraz punktacji za realizację projektu nauczyciel ocenia uczniów.
- Ewaluacja odbywa się na podstawie wyników testu.

Komentarz metodyczny

- Lekcja „René Descartes i zwrot epistemologiczny. Jak uzyskać wiedzę pewną?” podejmuje materiał z działu historii filozofii, obejmując dwie pierwsze części tematu poświęconego Kartezjuszowi.
- Lekcja ma charakter głównie pracy z tekstem, jednak zamiast klasycznej analizy proponuje się stworzenie wywiadu z Kartezjuszem, w którym padną odpowiedzi na najważniejsze dla danego fragmentu pytania. Do analizy uczniowie podzieleni są na 4 grupy, gdyż lekcja składa się z czterech zagadnień, a każdemu z nich przypisany jest jeden tekst. Po czasie przeznaczonym na analizę i tworzenie wywiadu, przedstawiciele grup odczytują stworzone przez siebie wywiady, dzięki czemu cała

klasa ma możliwość zaznajomić się z danym fragmentem myśli Kartezjusza.

- Część właściwa lekcji poprzedzona jest odczytaniem wiersza Juliana Tuwima *W aeroplanie*, którego tematyka ma pobudzić refleksję nad pewnością twierdzeń, które na co dzień uważamy za oczywiste. Podczas dyskusji wprowadzającej uczniowie konfrontują się z argumentem sceptycznym „ze snu”, podnoszonym przez Kartezjusza, ale także przez wcześniejszych sceptyków.
- Lekcja zawiera także krótkie wprowadzenie postaci Kartezjusza jako wybitnego myśliciela i naukowca swojej epoki, którego osiągnięcia w dziedzinie matematyki stały się podstawą współczesnej matematyki analitycznej.
- Do przeprowadzenia lekcji nauczyciel powinien przygotować materiały źródłowe, które rozda uczniom. Potrzebnych będzie po kilka egzemplarzy każdego z wymienionych tekstów z *Historii filozofii* oraz z *Rozprawy o metodzie*. Ponadto nauczyciel wykorzysta tekst lub materiał audio z wierszem Tuwima; może także wykorzystać podany wyżej tekst Hartmana lub inne źródło traktujące krótko o miejscu Kartezjusza w kulturze i nauce europejskiej.
- W jaki sposób dostosować lekcję do uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Jeśli będziemy mieli w klasie ucznia słabowidzącego, będzie trzeba zwrócić uwagę, by analizowany w grupie tekst przeczytać na głos. Jeśli w zespole jest uczeń słabosłyszący, należy zadbać o zapisywanie wszystkich ważniejszych haseł czy wniosków na tablicy. Lekcja nie powinna przysparzać trudności uczniom z niepełnosprawnością ruchową.
- Podstawowym narzędziem służącym do przeprowadzenia lekcji w trybie zdalnym jest oprogramowanie umożliwiające przeprowadzenie telekonferencji, najlepiej z możliwością podziału uczniów na grupy. Materiał literacki zaleca się podać uczniom w formie audio do wysłuchania (dostępne w internecie). Teksty można udostępnić na tablicy internetowej lub wysyłać uczniom kopie.
- Komunikację z uczniami można usprawnić za pomocą metody świateł. Przed rozpoczęciem lekcji należy rozdać karteczki w trzech kolorach i poprosić uczniów, żeby w trakcie lekcji – czy to wykładu, czy pracy z tekstem – podnosili czerwone kartki, gdy czegoś nie rozumieją, lub żółte, gdy coś wydaje się niejasne. Podczas lekcji zdalnej można w tym celu skorzystać z funkcji „podnoszenia ręki” w niektórych narzędziach lub poprosić uczniów o zgłaszanie wątpliwości na czacie. Warto wyznaczyć z góry momenty, w których nauczyciel przerwie prowadzenie lekcji w celu odpowiedzi na pytania.
- Realizowane kompetencje kluczowe: w zakresie rozumienia i tworzenia informacji, w zakresie wielojęzyczności, matematyczne, osobiste i społeczne, w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Magda Klajn – filozofka, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Nauczycielka i korepetytorka w zakresie filozofii oraz języków obcych. Wykładała w Polsce i za granicą. Zajmowała się także zarządzaniem infrastrukturą superkomputerową. Od kilku lat wychowuje najmłodsze pokolenie.